

คำนำ

การทำวัตรสวดมนต์เป็นกิจกรรมที่พบเห็นได้ในทุกศาสนา แต่อาจเรียกชื่อแตกต่างกันไปตามสมมติบัญญัติ สิ่งนี้เป็นพิธีกรรมปลูกเร้าหรือเป็นวิธีการสร้างศรัทธาหรือปัญญาอันเป็นตัวมรรคที่จะนำไปสู่ผลคือวิมุติหลุดพ้นจากสรรพทุกข์ตามเจตคติของแต่ละศาสนาได้ในที่สุด

การทำวัตรในพระพุทธศาสนา ในสมัยเมื่อพุทธกาลอาจไม่เป็นเช่นที่ถือปฏิบัติกันอยู่อย่างทุกวันนี้ คำว่า “วัตร” คงหมายถึงวัตรปฏิบัติที่เป็นกิจวัตร เช่น อุปัชฌาย วัตร อาจารย์วัตร ชุกควัตร เป็นต้น เป็นกิจที่สมณสงฆ์ทั้งเก่าและใหม่พึงปฏิบัติต่อกันและกัน เพื่อความสามัคคี เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมทั้งในตัวเองบุคคล ชุมชน และสถาบันองค์กร และที่สำคัญเพื่อความผาสุกแห่งหมู่สงฆ์เอง จนกระทั่งกลายเป็นจารีตประเพณีที่ถือสืบๆกันมา

ประเพณีการเข้าเฝ้าทำวัตรสมเด็จพระบรมครูในตอนเช้าเย็น นอกเหนือจากการทำอุปัชฌาย วัตรหรืออาจารย์วัตรปรนนิบัติรับใช้ ปัดกวาดเช็ดถูเสนาสนะ เทกระโถน จัดเตรียมที่นอนหมอนมุ้ง น้ำใช้น้ำจัน น้ำล้างเท้า ชักตักเก็บสบงจีวร เตรียมประทีป ฟืนไฟในห้องค์พระตาคดแล้ว ยังเป็นการเข้ารับการสอบทาน ทบทวน แก่ใจ รับข้อชี้แนะอารมณ์ปฏิบัติกรรมฐานของแต่ละท่านด้วย ซึ่งอาจเป็นโดยตรงคือตัวต่อตัวหรือจากพระธรรมเทศนาก็ได้ แต่เมื่อไม่มีองค์พระสัมมาสัมพุทธะแล้ว ก็ถือเอาพระสาวกผู้ใหญ่ ผู้ทรงธรรมทรงวินัยเป็นประธานทำหน้าที่แทน และเมื่อกาลเวลาคอนั้นผ่านพ้นไปพระธรรมวินัยข้อวัตรปฏิบัติซึ่งถือเป็นตัวแทนของพระพุทธองค์ที่ศาสนิกชนจะต้องเข้าเฝ้าเพื่อเรียนรู้รับทราบ หน้าที่ผู้นำศาสน์นั้นมาสู่เราก็คือท่านผู้ทรงไว้ซึ่งสุตะได้ยินได้ฟังมามาก และท่านผู้ทรงไว้ซึ่งมุขปาฐะผู้ท่องจำได้จนขึ้นใจ เป็นผู้สาธยายพระสูตรหรือพุทธพจน์ในแต่ละครั้งที่มีการประชุมสงฆ์

จนกระทั่งในกาลต่อมา ได้มีการรวบรวมจารึกพระธรรมวินัยไว้เป็นลายลักษณ์อักษร อยู่ในรูปแบบของตำราคัมภีร์ ความเจริญทางด้านการศึกษามีมากขึ้น การเรียนรู้พุทธพจน์มีแพร่หลายประชาชนได้แปลสู่ภาษาตนมากมาย การนำเอาพระธรรมกลามาท่อง บ่นสวดสาธยายร่วมกันกลายเป็นทำวัตรเข้าเฝ้าจึงเกิดขึ้น

บทสวดทำวัตรเช้า-เย็นที่ใช้เป็นหลักอยู่ก็คือ บทพุทธานุสสติ ชัมมานุสสติ สังฆานุสสติ และบทปณามคาถา บทพิจารณาปัจจัยสี่ ฯลฯ เป็นการชี้นำสู่ลักษณะแห่ง พุทธะ ธรรมะ และสังฆะว่าเป็นอย่างไร คำสอนโดยย่อของพระพุทธเจ้าเป็นเช่นไร ชีวิตนี้ควรบริโภคนปัจจัยสี่ด้วยอาการอย่างไรจึงจะอยู่ได้แบบไม่เป็นทุกข์

การทำวัตรสวดมนต์ที่ไม่ได้มีการแปล ส่วนใหญ่ก็จะไม่รู้ความหมาย ไม่อาจเข้าถึงเนื้อในใจความ และโดยทั่วไปก็จะมีลักษณะโน้มเอียงไปทางที่จะเน้นศรัทธาและสมาธิแบบเคลิบเคลิ้ม เป็นศรัทธาและสมาธิที่ไม่มีสติเป็นฐาน เน้นความสบายใจ รวมถึงความขลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์อิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นประเพณีที่ยึดติดกันมานาน จวบจนสมัยของหลวงพ่от่านเจ้าคุณพุทธทาสที่ได้มีการแปลบททำวัตรเช้า-เย็นและบทสวดมนต์พิเศษบางบทจากบาลีเป็นไทยเผยแพร่ ออกมาให้ผู้นุชนได้รับรู้และเข้าใจสืบมา และนี่ก็ถือเป็นสำนวนที่ได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลายกันอยู่ในปัจจุบัน สำนักปฏิบัติธรรมทั้งหลายต่างก็นำมาใช้เป็นแม่แบบในการจัดทำหนังสือคู่มือทำวัตรสวดมนต์

การที่ได้เข้าใจความหมายของพุทธพจน์ ทำให้คนสนใจหันมาปฏิบัติธรรมกันมากยิ่งขึ้น เพราะอย่างน้อยๆก็เกิดความเห็นใหม่ เข้าใจว่าแก่นแท้คำสอนในพระพุทธศาสนาพูดถึงชีวิตหน่วยหนึ่งๆ เท่านั้น ตั้งแต่เริ่มต้นปฏิสนธิ ดำรงอยู่ และละสังขารตายไป พูดถึงบุคคลทั้งในแง่สมมติและปรมาตม์ ชีวิตที่สมบูรณ์แบบ ชีวิตในอุดมคติในแง่ของสังขารธรรมคือแบบไหน วิธีการเข้าถึงธรรมชาติเช่นนั้นคืออย่างไร ชีวิตแบบไหนที่สุดแล้วจะอยู่ในโลกนี้ได้แบบไร้พิษภัย จริยธรรม ศีลธรรม ปรมาตมธรรม ล้วนมีคำตอบอยู่แล้วในพุทธพจน์ คำสอนของพระพุทธองค์จึงนับว่าเป็นคู่มือมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบที่สุด

การรวบรวมเอาพระธรรมคำสอนบางหมวดจัดพิมพ์เพื่อท่องบ่นสาธยาย ค้นคว้าหาความหมายสาระที่แท้จริงของพุทธพจน์มาเพิ่มเติมเสริมต่อความรู้เดิมให้เข้มแข็งมั่นคงยิ่งขึ้น จะเป็นการย่นระยะเวลาในการเดินทางได้อีกส่วนหนึ่ง แต่ก็พึงระลึกไว้เสมอว่า หนังสือ ตำรา คัมภีร์ คือผู้ชี้ทางเท่านั้น หนทางเดิน เป้าหมาย ล้วนคนละอย่างกัน จงอย่าได้ล้าสน

มหาสติปัญญาฐานสูตรเป็นพหุฐานุศาสนี มีหลักฐานปรากฏอยู่ในชั้นพระบาลีเดิม จัดอยู่ในกลุ่มคำสอนที่ทรงกล่าวถึงมากที่สุด เพราะเป็นเรื่องของความไม่ประมาท เรื่องของสติความระลึกอยู่กับฐานทั้งสี่ และเป็นพุทธพจน์ที่ทุกสายปฏิบัติมักนำมาใช้อ้างอิง

กล่าวสอนนักแสวงหาสัจจะทั้งหลายอยู่เสมอ เหล่านักปฏิบัติผู้เฝ่ทางสายนี้ก็จะคุ้นหู อยู่บ้างแล้ว แต่ก็คงเฉพาะที่เป็นแบบฉบับ(บรรพ) ที่ครูบาอาจารย์นำมาให้ศึกษา ฟีกสอนเราเท่านั้น ส่วนบรรพอื่นหรือหมวดอื่นนอกนั้นเราอาจยังไม่ได้รับรู้ อาจเป็น เพราะท่านไม่เห็นหรือเพราะไม่ได้เรียนรู้ หรือไม่ยอมรับรู้ เลยไม่ได้เห็นความสำคัญที่ จะต้องศึกษา โดยเฉพาะในหมวดกายานุปัสสนาสติปัฏฐานหรือกายคตาสติ การมีสติ ตามระลึกอยู่กับฐานกายหรือการมีสติที่เป็นไปในกาย โดยทั่วไปแล้วเรามักเข้าใจว่ามี อยู่ก็เฉพาะอานาปานสติ (ระลึกอยู่กับอาการของลมหายใจ) อย่างเดียวเท่านั้น เหมารวมว่ากรรมฐานทุกอย่างต้องเริ่มต้นที่การดูลมหายใจ อย่างอื่น รูปแบบอื่น การกำหนด ฐูอาการกายส่วนอื่นที่ไม่เคยได้ฝึกหัด ไม่เคยได้รู้เห็นมาก่อนไม่น่าจะใช่ ไม่น่าจะมีใน พุทธพจน์ แล้วจึงเป็นเหตุไม่กล้าสมาทานปฏิบัติ นับว่าเป็นความเข้าใจที่ยังคลาดเคลื่อน อยู่ไม่น้อย นี่คืปัญหาพื้นฐานของผู้เริ่มต้น ปัญหาของนักปฏิบัติธรรมอนุบาล ปัญหา ของนักกรรมฐานสมัครเล่น ปัญหาของผู้ดูความคิดจิตใจหรือดูอารมณ์ยังไม่เป็น ปัญหา ผู้คิดรูปลักษณ์ของแคปซูล ไม่กลืนเข้าไปไหนจะได้กินเนื้อยา

การศึกษาสติปัฏฐาน จะทำให้นักกรรมฐานมีความมั่นใจในแนวทางที่ตน สมาทานปฏิบัติ และจะทำได้อย่างถูกต้องมากยิ่งขึ้นแต่หากเกรงจะไม่เป็นนุยธรรมไม่ ถูกตรงหรือสงสัยก็สามารถตรวจทานวิธีการ, เส้นทาง, ผลหรืออารมณ์ปฏิบัติในพระ สูตรนี้ได้ คงเช่นเดียวกับการอ่านสลากให้เข้าใจก่อนกินยานั้นแหละ

สำหรับความตั้งใจจริงๆแล้ว ต้องการให้ชาวพุทธเราสวดสาธยายสติปัฏฐานสูตร ได้จนเป็นเรื่องธรรมดาเช่นเดียวกับคำทำวัตรเช้า-เย็น เพราะนี่เป็นแผนที่หรือสูตรสำเร็จ ในการเดินทางสู่มรรคผลอย่างแท้จริง การศึกษาจากการอ่านแม้จะเป็นเพียงไม่กี่वादคำ น้อยๆ แต่ก็สามารถปิดกวาดความขัดแย้งสับสนเข้าใจไขว้เขวในรูปแบบปฏิบัติใน เบื้องต้นออกไปได้ ความสะอาดมีที่ไหน พุทธะปรากฏที่นั่น

บทสวดมนต์พิธี บทสวดพิเศษ หรือพระสูตรต่างๆ ก็คือบทสวดเจริญพระพุทธร มนต์เวลาทำบุญเนื่องในประเพณีพิธีกรรมที่เราพบเห็นได้โดยทั่วไป อันนี้เมื่อได้ศึกษา คำแปลแล้วก็จะได้รับทราบความหมายที่แท้จริงที่พระศาสดาสอนเอาไว้ ซึ่งก็จะไม่มีตรงไหนที่ส่งเสริมชี้นำไปสู่ความมมงายเลย และหรือแม้แต่บทอภิธรรมก็ไม่ใช่ว่า บทสวดส่งวิญญูณให้ผู้ตาย แต่เป็นคำสอนพวกเราที่ยังเป็นๆกันอยู่นี้แหละ เป็นหลักธรรม ชั้นปรมมัตต์ เรื่องธาตุ เรื่องขันธ เรื่องสมมติ เรื่องสัจจะ เรื่องอินทริย์ เรื่องกุศลอกุศล

เรื่องเหตุปัจจัย ฯลฯ เป็นเรื่องของอารมณ์วิปัสสนาทั้งนั้น เพียงแต่อาศัยคนตายเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงธรรมกถาอันยิ่งนี้เท่านั้น แต่จะมีใครสักกี่คนที่เข้าใจในเนื้อหาแก่นแท้ในการสวดศพหรืออภิธรรม เพราะประเพณีนี้ถูกปลูกฝังกันมาเป็นเวลานานๆ ปีแล้ว

ส่วนพุทธภายิต เถรคานานั้นจะใช้สวดประจำวันต่อท้ายทำวัตรเช้า - เย็นก็จะดีไม่น้อย เพราะจะทำให้ความเข้าใจในเป้าหมายของพุทธธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น...คำถวาย คำบูชา คำอาราธนา ฯลฯ ก็เป็นเรื่องของศาสนาประเพณีพิธีกรรม ที่ทุกคนเข้าใจได้ไม่ยากอยู่แล้ว

หนังสือทำวัตรฯ เล่มนี้ ได้รวบรวมเนื้อหาสาระที่เหมาะสมสำหรับเป็นคู่มือการปฏิบัติเจริญสมณธรรม ใช้เป็นหลักสูตรอ้างอิง เป็นกรอบการปฏิบัติ เป็นป้ายบอกทางหรือเป็นแผนที่ให้ผู้แสวงหาสัจจะทั้งหลายได้มีความสะดวกชัดเจนทั้งในระหว่างการเดินทาง และเป้าหมาย หวังว่าจะเอื้อประโยชน์ต่อผู้ที่กำลังพัฒนาสติปัญญาสู่ความพ้นทุกข์ตามวิถีพุทธธรรมได้อย่างแท้จริง

และเนื่องในวาระโอกาสการจัดงาน “๑๒ ปี วัดป่าโสมพนัส : อาจารย์บุญฯ” ๘ - ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๐ นี้ ทางคณะกรรมการเห็นควรจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ ถวายวัดในสายงานการเจริญสติแบบเคลื่อนไหวที่ได้กราบอาราธนามาร่วมงาน จำนวน ๔๐ วัดๆ ละ ๑๐๐ เล่ม

“การทำงานช่วยชี้ออกให้สังคม จิตก็สั่งสมบ่มเพาะตัวรู้ เหมือนวัวตัวที่ให้นมลูก แต่ก็ยังคอยแทะและเล็มหญ้าสร้างพลังกายให้แก่ตนเสมอ...”

ขออนุโมทนา ฝ่ายต้นคิดริเริ่มและจัดหาทุนคือ คุณสมพร อินทร์ประยงค์, คุณประไพพันธ์ - คุณสมมาตร แดงใจ, อาจารย์รัฐพล ฤทธิธรรม ผู้อำนวยการสถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ตลอดจนญาติธรรมทุกท่าน และสุดท้ายคือ คุณอภิสิทธิ์ กัมพลาวสี กรรมการผู้จัดการสำนักพิมพ์ไฮโซใหม่ ผู้ประสานงานและดำเนินการจัดพิมพ์ ขอชื่นชมโสมนัสในความวิริยะอุตสาหะของทุกๆ ท่าน ดังมีรายชื่อที่ปรากฏอยู่ท้ายเล่มนี้ ที่ช่วยขวนขวายสนับสนุนการเผยแพร่พระธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธะ ผ่านกิจกรรมของวัดป่าโสมพนัสด้วยดีตลอดมา ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ส. มหาปัญญาภิบาล
(หลวงตาวัดป่าโสมพนัส สกลนคร)
วันเข้าพรรษา ๒๕๕๐